

BAJZIK ZSOLT

AZ EGYKORI SZOMBATHELYI PRÁTER – MA GÁYER ÉS BRENNER PARK – TÖRTÉNETE

II., BEFEJEZŐ RÉSZ

A GÁYER PARK

Szombathelyen 1932-ben mozgalom indult a strandfürdő létesítése érdekében; ennek során felmerült a práteri helyszín is. Szende László azt nyilatkozta, hogy a „*hely kérdése sok vitára ad alkalmat, bár nekem szimpatikus a sporttelepen való megoldás, mégis a múlt, gyermekkorom emlékei és Szombathely régi elrendezése a Práterba utalja a fürdőt. Ott volt a régi jó kis uszoda, melyet elbontani jobb hiányában is kár volt, és legyen ott az új szabadtéri fürdő is. Hely bőségesen rendelkezésre áll a Gyöngyös két partján beépítetlen területen, víz is van ott, közelebb is van a belterülethez...*”¹²⁷ Végül ez a terv nem valósult meg, hanem a kórházzal szembeni területen építették meg a városi strandfürdőt.¹²⁸

Majd 1934 tavaszán egy újabb javaslat szerint, a Kis-Práter helyén létesített új parkot Gáyer Gyula tudósról¹²⁹ szándékoztak elnevezni.¹³⁰ Júliusban a Múzeumbarát Egyesület kiküldöttei megsejmeltek a parkot, és úgy döntöttek, hogy az európai hírű botanikus érdekeinek megörökítésére egy vörös márvány emlékművet készíttetnek, amelyet az 1934. évi Ünnepi Héten kívántak átadni. Az egyesület Újváry Ede polgármesterhez fordult beadványával, és arra kérték a város első emberét, hogy az emlékművet a Kis-Práter északi részén lévő köröndön helyezhessék el.¹³¹ Az emlékmű felavatására 1934. szeptember 4-én délután került sor az újonnan parkosított Práter területén.¹³² Nagyszámú közönség jelenlétében avat-

127 Fürdőt Szombathelynek! Újabb hozzászólások a fürdőkérdéshez. *Vim.*, 1932. júl. 24. 3. old.

128 Uo.

129 GÁYER GYULA dr. (Celldömölk, 1883. febr. 16. – Szombathely, 1932. jún. 13.) törvényszéki bíró, botanikus, a Vasvármegyei Múzeum Természettajzi Tárának őre, költő

130 Kibővítik a kultúrpalotát. *Vim.*, 1934. ápr. 21. 4. old.

131 Emlékművet állítanak Gáyer Gyulának. *Hír*, 1934. júl. 15. 6. old.

132 A Gáyer-emlékmű leleplező ünnepségének programja. *Hír*, 1934. aug. 3. 3. old.

ták fel a Gáyer Gyula emlékére elhelyezett márványoszlopot.¹³³ Beszédet mondott Zichy István gróf múzeumi főigazgató, Márton Lajos múzeumigazgató és Lengyel Géza budapesti egyetemi tanár. Az emlékművet Géfin Gyulától Újváry Ede polgármester vette át a város nevében. Az emlékműnél az Országos Frontharcos Szövetség és Celldömölk nagyközség

*A Gáyer park és a Brenner-villa, mögötte az új víztorony, 1930-as évek. MNL VaML
Brenner család iratai 17. doboz 15.*

koszorúit is elhelyezték.¹³⁴ Az 1934. évi Ünnepi Hét során rendezték meg a kertészeti kiállítást is, amelyet három helyszínre osztottak szét, a tornaterembe, a leánylíceumba és az új parkba. Erről azt írták, hogy az „új parkban a faiskolákból fa- és kerti dísznövénycsoportok veszik körül a Múzeumbarátok Egyesületének Gáyer Gyula emlékkövét...”¹³⁵

Három év múlva, 1937. június 6-án egy újabb ünnepség keretében leplezték le Gáyer Gyula bronz mellszobrát, ahol megjelentek a Premontrei Diákszövetség öregdiákjai, az iskolás nemzedék, a rokonság, valamint a hatóságok és a kulturális intézmények képviselői. A „leleplező” beszédet Gótz Mihály csornai premontrei perjel mondta el, majd a szegedi tudományegyetem bölcsészeti karának képviselőjében Varga Lajos egyetemi tanár emlékeztetett Gáyer Gyula tudományos munkásságáról. Utána Újváry Ede polgármester a város nevében átvette a szobrot, amelyet Mayer Sándor helyi szobrászművész készített. Az ünnepség végén koszorúkat helyeztek el a Szegedi Egyetemi Növényteni Intézet, a Premontrei Diákszövetség és a család nevében.¹³⁶

¹³³ TÓTH – SOMKUTHY 2009. 58. old.

¹³⁴ Az Ünnepi Hét keddi programját nem zavarta meg az időjárás. *Hír*, 1934. szept. 5. 1. old.

¹³⁵ SOMKUTHY – TÓTH é. n. 33. old.

¹³⁶ PÁVEL 1937. 280. old.

Az 1940-es évekre a Zrínyi Ilona utca folytatásában található a város legnagyobb park-komplexuma. A Gáyer park helyén korábban még a Gyöngyös-patak hajtotta a malom ke-
rekét, amelyet a városrendezési terv alapján elbontottak, a patak medrét áthelyezték. A város
ennek során rendezte a területet, de néhány öreg hársfát, nyírfát és gyertyánt sikerült meg-
menteni és a parkba beilleszteni. A pázsitfelületeket sok új telepítésű fenyő tarkította. A te-
rület tartozéka a süllyesztett franciapark, melynek színes virágfelületei és füves mezői a
legszebb részeivé váltak ennek a közterületnek. A Brenner parkban létezett ekkor Szombat-
hely legidősebb és legszebb gesztenyefasora, melyet úgy jellemeztek, hogy a „fák teljesen
összeborulnak s olyanok, mintha gót templom két oldalát képeznék”.¹³⁷

A 2. világháború jelentős károkat okozott a város épületeiben és parkjaiban is. Hely-
reállításuk és a zöldterületek további fejlesztése a későbbi időszakban indult meg. Szerve-
zetileg a városi kertészet végezte a közterületek fenntartását, majd az 1949-ben megalakult
Kertészeti Vállalat folytatta ezt a munkát.¹³⁸ A bombázások során a Gáyer park is erősen
megrongálódott, ezeket a károkat 1946. május 1-jére hozták rendbe.¹³⁹

„No és itt van a békében gyönyörű Gáyer park. Ez a szép, nagy terület, úgy szerepelt
itt, mint a város éltető tüdeje. Hisz szükség volt rá”¹⁴⁰ – írták az Új Vasvármegyében. Fontos
helyszíne a városnak, hiszen számos iskola működött a környékén, és a diákoknak szüksé-
gük volt a friss levegőre. De 1946-ban a Gáyer parkra is „ráült a kor szelleme és átváltozott
krumplis, babos, borsós kertté, ahol a nemzet szorgalmas napszámosai: iskolai altisztek,
tanárok, növendékek mind a két nemből egyaránt szorgosan dolgoznak, robotolnak. Így lett
a Gáyer park díszéből ma mintakertészet.”¹⁴¹

1948. július 15-én engedélyezte Koszér Nándor államtitkár, hogy Szombathelyen a
Zrínyi Ilona utcában lévő iskolaépületekben, azok udvarán, a Batthyány téren, a Brenner és
Gáyer parkban, azok környékén körzeti jellegű ipari és mezőgazdasági kiállítást rendezze-
nek.¹⁴² Augusztus 20-án délelőtt 10 órakor nyitották meg a rendezvényt, amelyet a Gáyer
park előtti téren tartottak, míg az este folyamán nagyszabású tűzijátékkal zárták itt az ünnepi
eseményt.¹⁴³ A kiállítás olyan sikeres volt, hogy az első három nap alatt már 50 000 látogató
fordult meg itt.¹⁴⁴

Az 1960-as években a Gáyer parkban helyeztek el egy kiselejtezett LI–2-es repülőgé-
pet, amelyről a *Ludas Matyi* hasábjain a következő humoros írással emlékeztek meg: „A
MALÉV-től könnyjöváírással kerültem Szombathelyre, mint kiselejtezett utasgép. A levegő-
ből régóta ismertem a várost. De most, ó jaj a légi szép időkre! Igaz, szívesen fogadtak, sok
szép tervet szöttek a jövőmről. Először a Jókai-parkba kerültem, hogy majd gyermekcuk-
rászdának adok otthont. Aztán átvittek a Gáyer parkba, mondván május 1-én már eszpresz-
szóként üzemelek. Ebből sem lett semmi. Egyszer csak befaroltattak a bokrok közé...”¹⁴⁵

137 TÓTH – LOMOSCHITZ é. n. 11. old.

138 LUDVÁN 1974. 16. old.

139 TÓTH – SOMKUTHY 2009. 58. old.

140 A GÁYER-PARK mint mintakertészet. *Új Vasvármegye*, 1946. júl. 3. 2. old.

141 Uo.

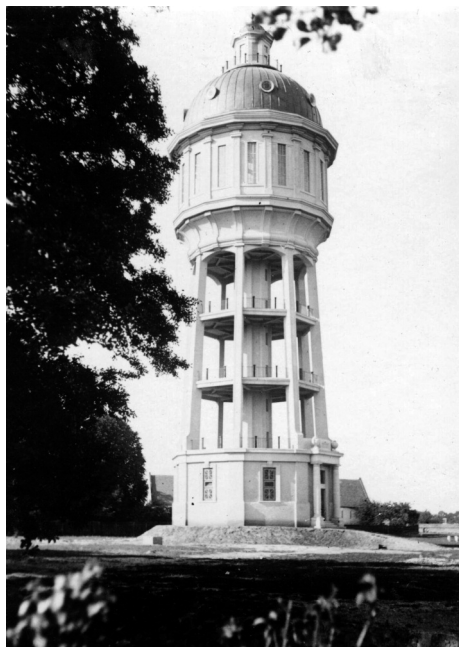
142 Engedély. *Magyar Közlöny*, 1948. júl. 23. 1. old.

143 Délelőtt 10 órakor Vas Zoltán nyitja meg a Dunántúli Vásárt. *Vasmegye* (a továbbiakban: *Vm.*), 1948. aug. 20. 4. old.

144 Három nap alatt 50 ezer látogató. Rekordforgalom a szombathelyi vásáron. *Vm.*, 1948. aug. 24. 2. old.

145 Mi lesz velem? *Ludas Matyi*, 1964. júl. 30. 7. old.

A terület legjelentősebb felújítására azonban csak a rendszerváltás után, 1998-ban került sor, amikor napjaink igényeinek megfelelően rendezték át ezt a zöldterületet. A városközponthoz, oktatási intézményekhez közeli terület felújításának munkálatait júniusban kezdték el, amelynek tervezésénél figyelembe vették, hogy a pihenés mellett sportcélokra is használhassák azt. A rekonstrukciót három részre tagolták, ennek során kialakítottak egy pihenőparkot és játszókertet, megépítettek egy szilárd burkolatú gyalogos-, és kerékpárutat, valamint a sportpályákat is megújították. Az átépítés során megóvták az öreg, értékes fákat,

*Az új víztorony, 1929. Fotó: Bilik János.
Molnár József gyűjteménye*

viszont az előregedett és balesetveszélyes, 40-50 évvel korábban ültetett kettős nyárfasort kivágták a sportpályák mellől. Kicsérélték a padokat, új játszótéri eszközöket telepítettek, a sétáló utakat mészkőzúzalékkal takarták le, új salakos futópályát és labdafogó hálót készítettek a sportpálya köré. Jól jártak a kerékpárosok is, mivel az Aréna utca felől a Hunyadi útig a parkot kettészelő szilárdburkolatú utat építettek ki.¹⁴⁶ A megújított parkot az 1998. augusztus 20-ai ünnepség keretében adták át a város lakosainak. Feiszt György alpolgármester avatóbeszédében hangsúlyozta, hogy a korábbi évtizedekben nem fordítottak elég figyelmet a város parkjaira, ezen változtattak a parkfelújítási programmal. A szónok kiemelte, hogy „a felújítás után újra élvezhetik az iskolások a sportpályákat, a szerelmesek a meghitt zugokat, a gyerekek pedig a játszótérüket.”¹⁴⁷

Napjainkban Gáyer Gyula szobra mellett ezüstfenyőket, babérmeggyeket láthatunk, de találhatunk itt szomorú gyertyánt, vadgesztenyét, virágos kőrisfákat, juhart, japánakácot és a hikoridió fiatal példányait. A

gyermekjátszótérnél 440 cm körméretű hatalmas kőrisfa, nagy gyertyánok egyedei és páfrányfenyők mellett pihenhetnek, sétálhatnak a szombathelyiek.¹⁴⁸ A 2000-es évek elejétől megrendezett Savaria Karnevál gyermekrendezvényeinek hagyományos helyszíne az év közben is elfogadható környezettel csábít. A kukákban néha ugyan túlcsordul a szemét, a padok tövében rengeteg a cigarettacsikk, a játszótér mászókaín és hintáin grafittik díszelgnek, pedig a környéken több iskola és óvoda található. A helyzet azonban nem reménytelen, mivel a Gáyer park kevesebb szemeteléssel és több odafigyeléssel megfelelő hely lehet a városlakók kikapcsolódására.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Megújul a Gayer park. *SF*, 1998. máj. 28. 5. old.

¹⁴⁷ Szobor- és parkavató. *SF*, 1998. aug. 27. 8. old.

¹⁴⁸ TÓTH – SOMKUTHY 2009. 58. old.

¹⁴⁹ Park teszt: körbejártuk Szombathely zöld területeit. = <http://www.alon.hu/park-teszt-korbejartuk-szombathely-zold-teruleteit> (megtekintve: 2017. okt. 15.)

A BRENNER PARK

1934 júliusában a polgármesteri hivatalban megjelent Brenner János építész a Práter eladásával kapcsolatban, és elmondta, hogy feltételekkel, de hajlandók az örökösök eladni azt a városnak. A felajánlott terület összesen 3796 négyszögöl, amelyen több mint 3000 köbméter beépített és csak kevés tatarozásra szoruló épület található. Az ingatlant a Szombathelyi Egyházmegyei Takarékpénztár javára bekebelezett 40 000 pengő tartozás terhelte. Brenner szerint ezért hajlandónak mutatkoztak a területet az épületekkel együtt Szombathelynek átadni, ha az ingatlanon lévő jelzálogot átveszik, és tehermentesen átadják nekik az Arénakert egy részét. Ha a város nem fogadja el az ajánlatukat, akkor kéri a területre az utcanyitási engedély megadását.¹⁵⁰

1934-ben az ingatlan megszerzésével kapcsolatban pártközi értekezletet tartottak, amelynek keretében a városi képviselők szemlét tartottak a Brenner-villában és parkban. Úgy találták, hogy a telek és a ház nagyon értékes, helyes volna valamilyen módon megvásárolni azt. A Brenner örökösök eredeti ajánlatuk szerint kérték, hogy a telket vegye át a város, és értékkülönbözet címén az Arénakertet adják át nekik. Újváry Ede polgármester elutasította ezt, és más területet ajánlott nekik. Az előljáró szándéka ekkor még az, hogy a Brenner-kúriában helyezték el a városi üzemek központi irodáját, amely 11 helyiségből állt. Újváry polgármester szerint az akkori gazdasági helyzet nehézségei ellenére nem szabad megfeledkezniük a város fejlesztéséről sem, és megjegyezte, hogy *„egy város örökéletű és mindig tekintettel kell lenni arra, hogy az eljövendő generáció érdekeit kellőleg szem előtt tartsuk. Hogyha a Brenner telek megvételét 1970 vagy 1980 távlatában állítjuk be, el kell ismernünk, hogy a város szívében a 10 000 négyszögöles park óriási előnyökkel jár. A víztoronymnál a városnak 1800 négyszögöles tulajdona van, most ehhez jönne 4000 négyszögöl, a város már megvette a kisprátert, ami 2000 négyszögöl. Ehhez előbb-utóbb a város meg fogja szerezni a barátok telkét, ami 2000 ölet tesz ki. Ez az új park minden szempontból ideális hely volna, mert víz szeli keresztül, a belvárosban fekszik. A Brenner-telek ma kész park, ősrégi fákkal, az áldozat pedig csekély évi 1000 pengős megterhelést jelentene a városnak. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a magyar városok nagy versenyében Szombathely nem maradhat le és a környék szépségeinek hiányait a város belterületének csinosításával kell megoldani.”*¹⁵¹

Volnhoffer Ferenc felhívta a figyelmet arra, hogy a város hibát követ el, és hátránya származhat abból, ha nem vásárolja meg a területet. Ezt a véleményt többen osztották még. Veder Gyula szerint a Brenner-telek a „jelen kor parkja”, és ha a jövő fejlődésének szempontjából vizsgálják ezt az ügyet, akkor nem zárkozzhatnak el a vásárlástól.¹⁵² Horváth Elek azt fogalmazta meg, hogy ha a város nem veszi meg a telket, olyan alkalmat szalaszt el, amit soha nem fognak tudni pótolni.¹⁵³ Újváry Ede hozzátette a korábbiakhoz, hogy tudomást szerzett arról, hogy a vásárlás elmaradása esetén a Brenner örökösök kénytelenek a fákat kivágnatni, és a telket felparcellázni.¹⁵⁴

150 MNL VaML Szpgm. ir. 6800/1940.

151 Uo.

152 Uo.

153 Uo.

154 Uo.

1934 novemberében a városi rendőrkapitány tájékoztatta a polgármesteri hivatalt, hogy az újonnan létesült „Práteri park és az azzal szemben levő Gyöngyösön túl épült utcák közvilágítása annyira gyenge, hogy éjjel az ott való közlekedés közbiztonsági szempontból egyenesen veszélyessé válhatik, különösen a téli hónapok közeledtével, amikor a megtartott

A Brenner-villa, 1930-as évek. MNL VaML Brenner család iratai 17. doboz 12. fotónegatív

razziák szerint is ezen a környéken sok munkanélküli és gyanús személy fordul meg.”¹⁵⁵ A városrész gyenge közvilágításáról maga a rendőrkapitány is meggyőződött, ezért kérte a polgármesteri hivatalt, hogy sürgősen három lámpát állítsanak fel a práteri parkban.¹⁵⁶ Néhány nap múlva a Gyöngyös-hídnál, a park közepén és annak északi részén is új villany-égőket helyeztek el, így a közvilágítás megfelelővé vált a városnak ezen a részén is.¹⁵⁷

Közben 1935 áprilisában a Brenner örökösök engedélyt kértek a polgármesteri hivaltól, hogy a Jurisics utcában lévő major épületet elbonthassák, amit június elejére el is végeztek.¹⁵⁸ 1935. május 1-jén Varga Pál rendőrfelügyelő-helyettes azt jelentette a városi főügyési hivatalnak, hogy még április 23-án észrevette, hogy a Brenner Tóbiásné örökösének tulajdonát képező Vak Bottyán utcai díszkertben két ismeretlen személy fát fűrészelt. Sikerült őket tetten érnie, és egyiküket el is fogta, míg a másik elkövető a Gyöngyös patakba menekült. Később őt is előállították, aki elismerte a díszbokrok kivágását. Az elkövetők a 27 darab díszbokrot tűzifaszerezés céljából vágták ki. A városi főügyész a Brenner testvérek

¹⁵⁵ MNL VaML Szpgm. ir. 10343/1934.

¹⁵⁶ Uo.

¹⁵⁷ Uo.

¹⁵⁸ MNL VaML Szpgm. ir. 4175/1935.

képviselőtében nem élt a feljelentéssel, mondván a kivágott bokrok kihajtanak, így nézete szerint lényeges kár nem történt.¹⁵⁹

1935 májusában Hóman Bálint miniszter a Brenner-villát kérte a tankerületi főigazgatóság elhelyezésére, mivel a következő tanév elején már itt tervezték a hivatal működését. A miniszter kérte a várost, hogy díjtalanul engedjék át használatra a régi kúriát a főigazgatóságnak, és gondoskodjanak annak a felújításáról.¹⁶⁰

A városi közgyűlés előtt Gerlachfalvy Viktor tanácsnok ismertette az ingatlan megvételére irányuló javaslatot, valamint a szerződés szövegét, amely kimondta, hogy a képviselőtestület kedvező döntése után az épület és a park nyomban a város rendelkezése alá kerül azért, hogy a szükséges átalakítást el lehessen végezni szeptemberig. A város átvállalta a 40 000 pengős adósságot és 25 000 pengő fejében házhelyet adott a Brenner örökösöknek. Heigl Dezső örült a főigazgatóság Szombathelyre való elhelyezésének, de feleslegesnek tartotta a kúria megvételét, mondván, a város számtalan megfelelő épülettel rendelkezett. Stadler Izidor is örült a hivatal ide helyezésének és annak is, hogy végre alkalom adódott a Brenner-kert megszerzésére. Veder Gyula arra kérte a polgármestert, hogy a vétel esetén utcák szegélyezzék majd a parkot, ne pedig a magánházak hátsó udvarai határolják azt. A képviselők név szerinti szavazással egyhangúan döntöttek arról, hogy a város megvásárolja az ingatlant és a parkot.¹⁶¹ Fontos esemény ez a város életében, hiszen a práteri magánbirtok megszűntével felszámolódott Szombathely belterületén a legnagyobb mezőgazdasági üzem, helyet adva a korszerűbb, modernebb városias terület felhasználásnak.¹⁶² A vásárlást követően nyomban rendbe hozatták a ligetet, lebontották a kerítést, kijavították az utakat, padokat helyeztek el, és néhány lámpát is felállítottak itt. „Így a park már a közönség rendelkezésére áll”¹⁶³ – írták az 1935. május 26-ai *Vasvármegye* hasábjain. Az 1935. augusztus 3-ai közgyűlésen a képviselőtestület egyrészt közpark céljára, másrészt a tankerületi főigazgatóság elhelyezésére a Brenner örökösök ingatlanának megvételét határozta el.¹⁶⁴ Az adásvevési szerződés szerint a 4000 négyszögöl földterület és a rajta lévő épület vételárát 65 000 pengőben állapították meg úgy, hogy a város átvállalta az ingatlanra betáblázott 40 000 pengő terhet, míg a fennmaradó 25 000 pengő erejéig különböző városi ingatlanokat engedtek át. Az egyezség szerint az ingatlan a város szívében fekszik, mindenhol könnyen megközelíthető helyen, és akkor is városi érdek lett volna megvásárolni, ha az épületre az államnak nem lett volna szüksége. A terület a városszabályozási tervben is mint közpark szerepelt, amely a már korábban megvásárolt Kis-Prátert és az új víztorony mellett létesített parkot kötötte össze. Így egységes zöldövezetet hozhattak létre ezen a városrészen, ahol más közpark nem létezett. Az iskolák közelsége és közegészségügyi érdekből a park létesítését mindenképpen szükségesnek tartották megvalósítani, s ezt tovább nem halogathatták, mert a tulajdonosok a területet parcelláztatni akarták. A város szempontjából az ingatlanvásárlást anyagilag és a közérdek szempontjából is rendkívül előnyösnek tartotta Újváry Ede polgármester.¹⁶⁵

159 MNL VaML Szpgm. ir. 5641/1935.

160 Hóman miniszter leirata a szombathelyi főigazgatóságról. *Vvm.*, 1935. máj. 14. 6. old.

161 Megvették a Brenner-kastélyt. *Vvm.*, 1935. máj. 17. 3. old.

162 BRENNER 1986. 326. old.

163 Megnyitotta a város a Brenner kertet. *Vvm.*, 1935. máj. 26. 6. old.

164 MNL VaML Szpgm. ir. 6800/1940.

165 MNL VaML Szpgm. ir. 6800/1940. (9946/6. – 1935)

A vásárlást követően hamarosan beköltözött a hivatal az épületbe, de nem volt zavartalan a működésük. 1936-ban a tankerületi főigazgató egy olyan levéllel kereste meg Újváry Ede polgármestert, amelyben képet kaphatunk a környék mindennapjairól. Az intézmény vezetője sürgős intézkedést kért a várostól, hogy a hivatal épületének nyitott előterét sürgősen vasrácsoszattal lássák el. „*A hivatal szolga ugyanis állandóan jelentést tesz arról rossz idő esetén a parkban tartózkodó munkanélküli elemek a hivatal előterére húzódnak, ott zajonganak és a figyelmeztetésre gorombáskodnak. Tanúi voltak már ennek a hivatal tagjai is. Még visszaszább jelenség, hogy a hivatal előterét szerelmeskedő párok éjjelenként szalodának használják, aminek a nyomai is láthatók. A hivatal szolga már rendőr segítségét is igénybe akarta venni, de az azt felelte, hogy mivel nincs elkerítve, nem tehet semmit.*”¹⁶⁶

1945. március 4-én pusztító bombatámadás érte Szombathely városát. Nemcsak a belváros, a vasútállomás és környéke, hanem számos középület, lakóház szenvedett bombatalálatot. Nem kímélte a bombázás a Wesselényi és Hunyadi utcákat, telitalálat érte az új víztornyot és bombák hullottak a körülötte lévő parkra is.¹⁶⁷

A háború utáni időszakra jellemző a közterek és vele együtt az ünnepek kisajátítása. A legszokványosabb módja ennek az emlékművek állítása, ami együtt járt a terek kisajátításával, az utcák és terek átnevezésével.¹⁶⁸ A korszak másik jellemzőjeként említhető, hogy az ünnepek kisajátításakor hatalmas transzparensekbe öltöztették a közterületeket, amelyek kötelező eleme a vörös és a nemzeti színű lobogók párban történő használata.¹⁶⁹ Ezek a történések figyelhetők meg a Brenner parknál is, amelyet 1949-ben a Magyar–Szovjet Baráti Társaság kérésére Puskin-ligetnek nevezték át.¹⁷⁰ A Magyar Ifjúsági Népi Szövetség és a Magyar–Szovjet Baráti Társaság a „nagy Szovjet költő” születésének 150. évfordulója alkalmából kezdeményezte, hogy állítsanak maradandó emléket a „*nagy Orosz realista irodalom elindítójának*”.¹⁷¹ A város törvényhatósági bizottságának küldött levelükben kérték, hogy a parkot nevezzék át Puskin-ligetnek és ezt egy táblán örökítsék meg az utókornak.¹⁷² 1949-ben Farkas János szobrászt bízták meg a Puskin-szobor elkészítésével, amelyet gipszből ez év végén hiánytalan állapotban átadott a megrendelőnek, s amelyet a későbbiekben fehér mészkőből faragott ki.¹⁷³ A következő év decemberében „*lelkes ünnepség keretében avatták fel a Puskin-ligetben Puskinnak a szobrát.*”¹⁷⁴ A szobor felavatásán beszédekben méltatták az író szerepét a haladó világirodalom megteremtésében, végül kultúrműsorral zárult a rendezvény.¹⁷⁵ A szocialista városfejlesztés rendszeresen foglalkozott azzal, hogy a város lakosai szabadidejének eltöltéséhez megfelelő városi tereket biztosítsanak. Szombathely parkjai a háború alatt megsemmisültek, ezért városfejlesztési szempontból elsőrendű feladatok közé sorolták a Puskin-liget és a Bem tér rendezését. A város parkosítása tulajdonképpen a település szépítésének szinonimájává vált.¹⁷⁶

166 MNL VaML Szpgm. ir. 6800/1940.

167 CZIRÓK 2015. 98. old.

168 HORVÁTH 2006. 57–61. old.

169 Uo. 61. old.

170 FEISZT 1995. 56. old.

171 MERKLIN 2010. 73–74. old.

172 Uo.

173 Uo. 74. old.

174 Két ünnepség Sztálin elvtárs születésnapján... *Vm.*, 1950. dec. 22. 5. old.

175 Uo.

176 HORVÁTH 2010. 96. old.

1950-ben kezdtek el építeni a Puskin-ligetben egy játszótérrel, és a munkálatok a zöldterület kialakításával párhuzamosan zajlottak. A parkban négy lengő-, hat mérleg-, egy körhintát, körben pedig padokat helyeztek el, a gyerekek számára homokozót alakítottak ki. A játszótér létesítését is áthatotta a kor ideológiája, amikor a sajtóhírből megjegyezték, hogy „játszótér régen is volt Szombathelyen, de azon csak az urak gyermekei játszhattak. Ezek a játszótérek a dolgozók gyermekei lesznek, azoknak létesít a dolgozók állama, azoknak biztosít még több egészséges szórakozást és játékos lehetőséget.”¹⁷⁷ Április elején kezdtek el a Puskin-ligetben a munkálatokat, ahol 100 facsemetét, 300 díszcserjét ültettek, és virággyakat alakítottak ki. Új és korszerű öntözőberendezés telepítésével biztosították a növények gondozását.¹⁷⁸ A későbbiekben a KISZ Vas megyei Végrehajtó Bizottsága elhatározta, hogy emléket állít a megye szülöttének, Fürst Sándornak. A szobrot 1958. május 25-én, az Ifjúság Napján a Puskin parkban leplezték le.¹⁷⁹ Az emlékmű azonban csak néhány évig állt itt, mivel 1963 tavaszán a Fürst Sándor utcai általános iskola előtt létesített parkba helyezték át.¹⁸⁰ Az 1960-as években a Puskin-ligetben és a Jókai parkban tartották a városi majálisokat. „Ha egy kéz sem nyúlt volna a ligethez, Szombathelynek e gyöngyszeméhez, már akkor is hangulatos lenne ez a hely. A természetalakító tavasz virágba borította az évtizedes gesztenyét, haragoszöld köntösbe öltöztek a platánfák. Üde a liget pázsitja, nagyszerű tavaszi illatot hintenek a levegőbe a díszcserjék és a liget kora tavaszi virágai”¹⁸¹ – írták 1960 áprilisában a *Vas Népe* című újságban. Május 1-jére készülve a liget vadgesztenyefáira színes szalagokat, lampionokat, vörös és nemzetiszínű zászlókat helyeztek el. A parkban állították fel a dísztribünt, a céllövöldét, játékboltok, cukrászdák sátrait, és üzembe helyezték a „szív küldi stúdiót is”.¹⁸²

1966 tavaszán készült el a víztorony mellett Szombathely új büszkesége, az Úttörő Közlekedési Park. A létesítmény széleskörű társadalmi munkában valósult meg, ahol a gyerekek játék közben sajátíthatták el a közlekedési szabályokat. Ezt a célt szolgálta a tíz kisautó, a kerékpárok és rollerek, a vasúti ájtáró, a fénysorompó, az igazi „villanyrendőr”, a közlekedési torony, a körforgalom és a portalanított út.¹⁸³

Gáyer Gyula emlékműve, 1934. MNL
VaML Gáyer család iratai 3. doboz

177 Öt éves terv. Május 1-re elkészül a két szombathelyi játszótér. *Vm.*, 1950. máj. 31. 6. old.

178 Öt éves terv. Megkezdtek a Puskin-liget rendezését. *Vm.*, 1950. ápr. 8. 5. old.; lásd még: Jól felszerelt játszótérek a Puskin-ligetben és a Pelikán parkban. *Vm.*, 1950. ápr. 27. 5. old.

179 Szobrot állítanak Fürst Sándornak Vas megyében. *Népszabadság*, 1958. ápr. 23. 9. old.

180 Névadó ünnepség a Fürst utcai iskolában. *VN*, 1963. máj. 1. 1. old.

181 FARKAS Mihály: Helyszíni tudósítás a Puskin ligetből és a Jókai parkból. *VN*, 1961. ápr. 30. 4. old.

182 Uo.

183 VÁGVÖLGYI LÁSZLÓ: Mesebirodalom. *VN*, 1966. máj. 22. 4. old.

A Puskin-liget elnevezés mára gyakorlatilag megszűnt, mivel az sem a várostérképeken, sem az utcanévjegyzékekben nincs feltüntetve.¹⁸⁴ A terület elején található egykori Brenner-villa épülete a háborút szerencsésen átvészelte, a bombázást elkerülte. Az 1950-es évek elején új szerepet kapott, ekkor rövid időre tyúkkeltetőnek rendezték be, majd lánykollégi-

Kiselejtezett LI-2-es repülőgép a Gáyer parkban, 1960-as évek. Varga Zsófia gyűjtéséből

umként hasznosították. 1953-tól az úttörők kaptak benne elhelyezést, és 1968-ig működött úttörőházként. Ezt követően az **Orlay Fűst Károly** nevét viselő középiskolát és szakmunkásképzőt összevonták, az iskolának a városban szétszórta működő osztályait ide költöztették. A gyakori váltás és az intenzív használat kikezdte az egykori kúriát, ráadásul az épület falai is elmozdultak, amit életveszélyesnek nyilvánították. A szocializmus időszaka alatt erősen leromlott a villa állapota. 1982-ben a diákok kiköltöztek, és az évtized végéig romosan, elhagyatottan várta az impozáns épület a szebb időket.¹⁸⁵

A rendszerváltáskor, 1989-ben a Radius Hungarius Rt. vásárolta meg az elhanyagolt villát, és sok millió forintért felújították, de rendbe tették a környezetét is. „*Miniszterelnöki rezidenciának is elmenne a jó egy évvel ezelőtt még romos szombathelyi Brenner-villa. Formatervezett lámpasor, gypeszőnyeg, kőút vezet a főbejárathoz. Oldalt szobor, a park impozáns. Bent csillog a réz, a márvány, szebbnél szebb bútorok, lámpák...*”¹⁸⁶ – fogalmazták

184 FEISZT 1995. 89. old.

185 KOZMA Gábor: Tyúkkeltető, majd leánykollégium... Az „elvarázsolt” kúria sorsáról. *VN*, 1985. máj. 31. 5. old.; lásd még: HAJNER Gyula: Szombathely Kaszinó romokban – Szellemvárosok Magyarországon. = http://szellemvarosok.blog.hu/2015/12/12/casino_szombathely (megtekintve: 2017. okt. 15.)

186 Tőzsdényítő, házavató Szombathelyen. *VN*, 1989. szept. 8. 1. old.

meg a *Vas Népe* újságban. A gyorsan tönkrement részvénytársaságtól a Mezőbank, majd 1993-ban a Casino Szombathely Kft. vásárolta meg az ingatlant, és reprezentatív megjelénésű kaszinót nyitottak itt. Ezzel az egykori Brenner-villa a város egyik legszebb épületévé alakult. Az üzemeltetésre tíz éves koncessziót kaptak, amit azzal sikerült elérniük, hogy a műemlék jellegű épületet teljesen felújították. A kaszinót 1993. május 30-án avatták fel színvonalas revüprogrammal, koncerttel és tűzijátékkal.¹⁸⁷

Az elkövetkezendő éveket a siker és a csillogás helyett a környéken lakók és a kaszinó között az éjszakai élettel kapcsolatos problémák, míg a felügyeleti szervek részéről a gyakori vizsgálatok jellemezték. Végül hatévnnyi működés után 1999-ben a kaszinót bezárták. Még pár évig működött étteremként, de a 2000-es évek elején ez is bezárt. Pár év múlva a magára hagyott épületet feltörték, kirabolták, berendezéseit szétverték. Az elhanyagolt parkban található villa 2015 táján már erősen megromlódott, időnként hajléktalanok tanyáztak benne.¹⁸⁸ Ezért talán nem véletlen, hogy 2016. április 22-én tűz ütött ki az épületben, és szinte az egész tetőszerkezet megsemmisült. Az egykor szebb napokat látott Brenner-villa sorsa ezzel valószínűleg végleg megpecsételődött!¹⁸⁹

Napjainkban a liget felépítését a kettős vadgesztenye fasor határozza meg, de a japánakácok, a hársak, a platánok, a páfrányfenyő, a császárfű, a juharok, a luc és kolorádó fenyők változatossá teszik annak képét.¹⁹⁰ A Brenner park másik emblematikus építménye, a víztorny 1978-ig üzemelt. Hasznosítására az elmúlt évtizedekben számos terv született, de az elképzelésekből napjainkig nem valósult meg semmi. 2017-ben a szombathelyi képviselő-testület döntött az építmény felújításáról, de az elgondolás szerint a körülötte lévő zöldterület is megújulhat majd.¹⁹¹

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára

Térképtár 1. katonai felmérés térképe

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

MNL OL Tervtár

Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (MNL VaML)

MNL VaML Brenner család iratai

MNL VaML Helytörténeti lexikon cédula

MNL VaML Vas Megyei Levéltár térképeinek gyűjteménye. Kataszteri térképek gyűjteménye

MNL VaML Vas Megyei Levéltár térképeinek gyűjteménye. Törzsgyűjtemény

MNL VaML Szombathelyi Járásbíróság iratai. Telekkönyvi iratok. Telekkönyvi betétek

MNL VaML Szombathely Város Polgármesterének iratai. Közigazgatási iratok

MNL VaML Szombathely Város Tanácsának iratai. Acta Miscellanea

187 BÓDIZS Mária: A Brenner villa új élete. *SF*, 1993. jún. 11. 6. old.

188 HAJNER 2015.

189 Le kell bontani az egykori szombathelyi kaszinó leégett épületét. = <http://www.alon.hu/szombathely-tuz-kaszino/eg-az-egykori-szombathelyi-kaszino-tetoszerkezete> (megtekintve: 2017. okt. 15.)

190 TÓTH – SOMKUTHY 2009. 59. old.

191 Uniós pénzből újítják fel a régi víztornyot. *SF*, 2017. okt. 7. 3. old.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- BAJZIK 2015. BAJZIK Zsolt: Füredőváros Szombathely. In: *A fürdőélet és egészségturizmus a Dunántúlon az ókortól napjainkig* című konferencia tanulmánykötete. Szerk. HORVÁTH Szilvia – TÓTH Mária Kaposvár, 2015. 49–68. old.
- BRENNER 1986. BRENNER János: A szombathelyi Prater a századforduló idején. In: *Vas megye múltjából III.* Levéltári évkönyv. Szerk.: KISS Mária Szombathely, 1986. 323. old.
- BODÁNYI 1910. BODÁNYI Ödön: *Szombathely város fejlődése 1895–1910-ig és műszaki létesítményei.* Bp., 1910. 224. old.
- CZIRÓK 2015. CZIRÓK Zoltán: „Tegnap istenitélet volt Szombathelyen...” *Légitámadások a vasi megyeszékhely ellen, 1944–1945.* Szombathely, 2015. 98. old.
- DOMANICZKY 2006. DOMANICZKY Endre: Az elfelejtett magyar mecénás, herceg Batthyány Fülöp (1781–1870). *A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden 2005. október 27–29.* Szerk.: NAGY Zoltán. Körmend – Szombathely, 2006. 164. old.
- FEISZT 1995. FEISZT György: Szombathely utcanevei és utcanévváltozásai. Szerk.: FEISZT György (*Acta Savariensia 11.*) Szombathely, 1995. 28. old.
- FÉNYES 1836. FÉNYES Elek: *Magyarországnak, 's a', hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben.* Pest, 1836. 1. köt. 394. old.
- HORVÁTH 2006. HORVÁTH Sándor: „Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van.” Mentalitás- és társadalomtörténeti adalékok a népi demokráciából. In: Álomból rémálomba. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc. (*A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Burgenlandi Tartományi Múzeum közös kiállításának tanulmánykötete*) Szerk.: HORVÁTH Sándor – KOLNHOFER Vince. Szombathely, 2006. 57–61. old.
- HORVÁTH 2010. HORVÁTH Sándor: Városi terek és a térhasználat változása Szombathelyen a szocialista korszakban 1945–1973. In: *Tanulmányok Szombathely történetéből, 1945–1990.* Szerk. FEISZT György. (*Acta Savariensia 21.*) Szombathely, 2010. 96. old.
- KISS 1971. KISS Mária: Szombathely püspöki mezőváros tanácsa a XVII–XIX. században. In: *Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából.* Szerk.: BÓNIS György. Bp., 1971. 117–144. old.

- KISS – TÓTH – ZÁGORHIDI 1998. KISS Gábor – TÓTH Endre – ZÁGORHIDI CZIGÁNY Balázs: *Savaria – Szombathely története a város alapításától 1526-ig*. Szombathely, 1998. 150. old.
- KONDICSNÉ 2006. KONDICSNÉ KOVÁCS ÉVA: Batthyány Fülöp, a mecénás főúr. *A Batthyányak évszázadai tudományos konferencia Körmenen 2005. október 27–29.* Szerk. NAGY ZOLTÁN Körmen – Szombathely, 2006. 157–162. old.
- MELEGA 2010. MELEGA MIKLÓS: Képek a szombathelyi Brenner család életéből, 1850–1920. Előadások Vas megye történetéről V. In: *Archivum Comitatus Castriferrei 4.* Szerk.: MAYER László – TILCSIK György Szombathely, 2010. 144. old.
- MERKLIN 2010. MERKLIN Tímea: A szombathelyi Puskin-szobor rejtélye. *Vasi Helytörténeti és Honismereti Közlemények*, 2010. 2. sz. 73–74. old.
- MÓZER 1998. BERNSTEIN Béla: A zsidók története Vas megyében. Bernstein Béla emlékkönyv Szerk.: MÓZER Ibolya (*PARTES POPULORUM MINORES ALIENIGANEA*) SZOMBATHELY, 1998.
- PÁVEL 1937. PÁVEL Ágoston: Gáyer Gyula bronzszobrát... *Vasi Szemle*, 1937. 4. sz. 280. old.
- SOMKUTHY – TÓTH é. n. SOMKUTHY Ferenc – TÓTH József: *A Vasvármegyei (Szombathelyi) Kertészeti Egyesület története (1912–1949)* Szombathely, é. n. 33. old.
- SOMOGYI 1898. SOMOGYI József: Szombathely közigazgatása. In: *Magyarország Vármegyéi és Városai Vasvármegye monográfiája*. Szerk.: SZIKLAY János – BOROVSZKY Samu. Bp., 1898. 133. old.
- TILCSIK 1982. TILCSIK György: Ismeretlen adatok Kőszeg, Szombathely és Vas megye népességi és kereskedelmi viszonyaihoz a XIX. század közepén. *Vasi Szemle*, 1982. 3. sz. 446. old.
- TÓTH – LOMOSCHITZ é. n. TÓTH János – LOMOSITZ Károly: Séta a városban. In: *Szombathely városismertetés*. Szerk.: SZEPESHÁZI Róbert. Szombathely, é. n. 24. old.
- TÓTH – SOMKUTHY 2009. TÓTH József – SOMKUTHY Ferenc: *Szombathely város kertkultúrája a XIX–XX. században*. Szombathely, 2009. 57–59. old.
- VARGA 2002. VARGA Nóra: Mozaikok a sernevelés történetéből Szombathelyen, 18–19. században. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, 2002. 4. 48. old.

- VARGA 2003/a. Források Szőkefőldé történetéből. 1. Herceg Batthyány Fülöp körmendi uradalmának 1840. évi topográfiai összeírása. Szőkefőldé. Közli VARGA Nóra. In: *Lapok Szombathely történetéből*, 2003. 118. sz. 1. old. (Panniculus Ser. C. No. 175.)
- VARGA 2003/b. Források Szőkefőldé történetéből. 2. Herceg Batthyány Fülöp szőkeföldi kúriájához tartozó haszonvétek mutatója 1843. október 1 – 1846. szeptember 30. Közli VARGA Nóra. In: *Lapok Szombathely történetéből*, 2003. 119. sz. 3. old. (Panniculus Ser. C. No. 175.)
- VARGA 2003/c. Források Szőkefőldé történetéből. 3. Herceg Batthyány Fülöp szőkeföldi kuriális gazdaságának épület-összeírása 1864. Közli VARGA Nóra. In: *Lapok Szombathely történetéből*, 2003. 120. sz. 2–5. old. (Panniculus Ser. C. No. 175.)
- ÉHEN 1887. *Emlékkönyv a vasvármegyei 1887. évi ipar-kiállítás alkalmából*. [bev. ÉHEN GYULA] Szombathely, 1887. 12. old.